

EXAMENSARBETE

VÅREN 2015

Sektionen för hälsa och samhälle

Kriminologi

Brottslighet som riskfaktor för utsatthet för brott

En tvärsnittsstudie i rollblandning hos gymnasieungdomar i
Västra Götaland

Författare

Emma Dimblad

Handledare

Jonas Ringström

Examinator

Joakim Thelander

ABSTRACT

Denna undersökning tar upp problemet att de som utsätts för brott ofta är kriminella och syftar till att ge en ökad förståelse för utsatthet för brott, oro för brott men främst rollblandning hos gymnasieungdomar i Västra Götaland. För detta syfte gjordes en kvantitativ surveyundersökning med tvärsnittsdesign: en enkätundersökning som delades ut till en grupp gymnasieelever. Undersökningen kopplas till rutinaktivitetsteorin som fokuserar på orsaker till att man utsätts för brott snarare än orsaker till att man begår brott. Resultatet visar att det finns ett samband mellan kriminalitet och utsatthet för brott, vilket innebär att rollblandning som fenomen förekommer hos dessa ungdomar. Det visade sig också att det inte fanns någon skillnad mellan konforma och avvikande ungdomar när det gäller oro för att utsättas för brott.

NYCKELORD

Rollblandning, ungdomar, risk, utsatthet, oro

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.1. Inledning.....	4
1.2. Syfte med frågeställningar.....	5
1.3. Frågeställningar.....	5
2. Bakgrund och tidigare forskning.....	6
3. Teori.....	9
4.1. Metod.....	11
4.2. Enkät som metod.....	13
4.3. Population och urval.....	13
4.4. Validitet och reliabilitet.....	14
4.5. Forskningsetiska principer.....	15
5.1. Resultat.....	17
5.2. Självrapporterad brottslighet.....	17
5.3. Utsatthet för brott.....	18
5.4. Oro för brott.....	19
5.5. Bivariata analyser för att besvara frågeställningar.....	20
5.6. Självrapporterad brottslighet och utsatthet för brott.....	21
5.7. Självrapporterad brottslighet och oro för utsatthet för brott.....	23
5.8. Umgänge med kriminella och utsatthet för brott.....	24
6.1. Analys.....	26
6.2. Oro för brott.....	26
6.3. Rollblandning.....	27
6.4. Prevention.....	28
6.5. Framtida forskning.....	29
6.6. Slutord.....	29
7. Referenslista.....	30
8. Bilagor.....	32
8.1. Bilaga 1.....	32
8.2. Bilaga 2.....	35

1.1 INLEDNING

Under den skrivande- och skapandeprocess som lett till denna uppsats skedde ett tragiskt trippelmord, som kom att ge tyngd åt denna undersökning. I Västra Götalands län blev två män, 21 och 22 år gamla, samt en 18-årig kvinna ihjälskjutna på öppen gata. Två bröder i 20-årsåldern sitter nu häktade på sannolika skäl misstänkta för mordet och det har kommit till polisens kännedom att de varit goda vänner med de båda manliga offren (Sandström 2015). De misstänkta männen nekar till brott (Abrahamsson 2015). GT skriver att de misstänkta och de manliga offren tillsammans är misstänkta för en misshandel (Malmgren & El-Mochantaf 2015). För denna misshandel dömdes den yngre mördade mannen till tre månaders fängelse och skyddstillsyn, och den äldre avlidne mannen till åtta månaders fängelse. Den yngre av dem finns också i belastningsregistret för övergrepp i rättsak, narkotikabrott, vapenbrott och hot mot tjänsteman (Micic, Olsson & Lindberg 2015). Den mördade kvinnan var dock inte kriminellt belastad: hon befann sig troligtvis på fel plats vid fel tillfälle (Sandström 2015). De båda manliga offren är ett tydligt exempel på rollblandning. Rollblandning innebär att de båda rollerna brottsling och brottsoffer överlappas, dvs. att en person kan vara både brottsling och brottsoffer (Tiby 2006, 87). Rollblandning verkar mycket aktuellt och vidare studier ligger rätt i tiden.

Brottsförebyggande rådet genomför varje år den nationella trygghetsundersökningen NTU, en av regeringen beställd redovisning för Sveriges befolknings åsikter och erfarenheter av "utsatthet för brott, otrygghet och oro för brott, förtroende för rättsväsendet samt brottsutsattas erfarenheter av rättsväsendet" (Frenzel, Wallin, Hvitfeldt & Irlander Strid 2015, 14). NTU är en oerhört viktig källa när det gäller oro och utsatthet för brott. NTU undersöker emellertid inte självrapporterad brottslighet och den eventuella rollblandning som faktiskt kan påverka risken för utsatthet. Forskning visar att två tredjedelar av mordoffer tidigare hade varit anhållna, vilket visar att tidigare brottslighet kan vara en riskfaktor för utsatthet för brott (Berg, Stewart, Schreck & Simons 2012, 6). Vidare finns det mer internationell forskning på brottsligas utsatthet för brott som visar att deras utsatthet är omfattande. Kriminella som dömts till villkorlig frigivning eller skyddstillsyn är i mycket högre omfattning utsatta för brott jämfört med andra människor. En tredjedel av villkorligt frigivna män och män på skyddstillsyn har blivit utsatta för fysiskt våld och så många som nästan 50 procent hade blivit utsatta för hot eller stöld, visar brittisk forskning (Heber 2012, 181).

Kunskaper om vad som är bakomliggande faktorer till utsatthet för brott kan givetvis användas i förebyggande syfte, och denna undersökning berör en av dessa bakomliggande faktorer nämligen egen brottslighet. Om det visar sig att engagemang i kriminella aktiviteter ökar risken för att utsättas för brott, kan denna information givetvis användas i brottförebyggande syfte ur utsatthetssynpunkt. Dessutom anser jag detta vara kopplat till oro: om risken för brottutsatthet delvis kan förklaras med att man själv begått brott, bör detta verka lugnande på icke-kriminella medborgare i allmänhet, och ungdomar i synnerhet (eftersom de är subjekt i denna studie). Forskningen på fängelsedömdas utsatthet för brott är alltså omfattande, men hur ser det ut för ännu icke dömda avvikare såsom ungdomar som hamnat lite snett i livet? Och framförallt, hur ser svenska förhållanden ut i frågan? Denna studie syftar till att undersöka rollblandning hos gymnasieungdomar i Västra Götaland: om det finns ett samband mellan att begå brott och att utsättas för brott, samt om kriminella är oroliga för att utsättas för brott i lika utsträckning som sina icke-kriminella skolkamrater.

1.2 SYFTE MED FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna undersökning är att uppmärksamma rollblandning och undersöka huruvida det finns ett samband mellan utsatthet för brott och att själv begå brott. Dessutom undersöks om kriminella är oroliga för att bli utsatta för brott i lika utsträckning som icke-kriminella.

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

- Föreligger större risk att ha blivit utsatt för brott om eleven själv begått brottsliga handlingar?
- Är de elever som *inte* begår brottsliga handlingar oroliga för att utsättas för brott?
- Är de elever som faktiskt begår brottsliga handlingar oroliga för att utsättas för brott?
- Finns det ett samband mellan att ha varit utsatt för brott och umgänge med kriminella?

2. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

Rädsla för brott är ett ämne som varit aktuellt för kriminologer under en lång tid. I Sverige görs exempelvis flera undersökningar om oro och otrygghet varje år (Heber 2008, 19). NTU (Nationella trygghetsundersökningen) är en av dessa. Enligt NTU uppgav 7,2 procent av 20- till 24-åringarna att de någon gång under året blivit utsatt för misshandel. Denna åldersgrupp var mest utsatt, och tätt därefter kommer 16- till 19-åringarna på ca 5,8 procent (Frenzel et al. 2015, 41). Även när det gäller utsatthet för hot uppger åldersgruppen 20-24 den högsta siffran: 8,4, procent vilket är fem gånger mer än de som är 75-79 år. För 16- till 19-åringarna ligger samma siffra på 4,4 procent (Frenzel et al. 2015, 44-45). När det gäller oro för utsatthet av misshandel redovisar NTU att 20- till 24-åringarna återigen uppvisar högst siffror för samtliga åldersgrupper: 18 procent. 16- till 19-åringarna och 25- till 34-åringarna delar andraplatsen på 12 procent (ibid. 98).

Tiby skriver att forskning om ungas brottsituationer ofta har fokuserat på ungdomar som brottslingar snarare än brottsoffer och hänvisar till Brown som kallar detta fenomen "demonisering av unga som avvikande, hotande och brottsliga". Eva Tiby har undersökt ungas rädsla för utsatthet och därmed försökt lyfta fram den rollblandning som hon menar ungdomar ofta har (2006, 87). Syftet med hennes studie var initialt att ta reda på "vad unga råkar ut för och är rädda att råka ut för i sin närmiljö" men ändrades sedan till "hur unga berättar om detta" (Tiby 2006, 86). Hon lade därför också fokus på ungdomar som brottsoffer. Lauritsen, Sampson och Laub menar att kopplingen mellan avvikande beteende och brottsutsatthet är det mest underutvecklade inom brottsofferforskning hos både ungdomar och vuxna (1991, 267). En vanlig koppling som gjorts i forskning är dock att brottsoffer och avvikare tenderar att ha liknande demografiska profiler: de är ofta unga, män, och bor i stadsområden (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 265-267). Von Hentig var troligtvis den första forskaren som redan på 40-talet uppmärksammade det faktum att offer och förövare ofta är samma individer, ett fenomen som kom att kallas "victim-offender overlap" (vilket i svensk litteratur och forskning brukar benämnas rollblandning¹). Wolfgang forskade under 50-talet om rollblandning i mordmönster. Resultaten visade tydlig rollblandning: två tredjedelar av mordoffren han undersökte hade varit anhängna, varav hälften hade begått brott mot personer (Berg et al. 2012, 6). Lauritsen, Sampson och Laub undersökte rollblandning hos ungdomar och upptäckte något som kom att bli en viktig tanke inom denna forskning:

¹ I denna uppsats kommer rollblandning användas för att benämna denna typ av förhållande (victim-offender overlap).

brottslighet och brottsofferskap skiljs vanligtvis åt, men de förefaller vara så nära sammankopplade att det kanske inte är möjligt att förstå dem separat (1991, 265; Berg et al. 2012, 2). Vilka faktorer som kan ligga bakom rollblandning är forskarna oense om (Berg et al. 2012, 5). Vissa menar att faktorer såsom ålder, fritidsaktiviteter och bostadens eventuella närhet till brottslighet kan vara avgörande. Sampson och Lauritsen upptäckte dock att självrapporterad brottslighet även uppvisade brottsofferskap oberoende av sådana faktorer. Vidare fann andra forskare att alkoholanvändning, kompisrelationer och gängmedlemskap inte minskade kopplingen mellan brottslighet och brottsofferskap (Berg et al. 2012, 4). Sedan 50-talet har flera studier fokuserat på rollblandning och visat en stark koppling mellan våldsamt beteende och utsatthetsrisk (Berg et al. 2012, 2) som inte kan förklaras med traditionellt använda demografiska faktorer (ibid., 4). Det finns dock en tidsmässig problematik med rollblandning, nämligen frågan huruvida brottsligheten eller utsattheten kommer först rent kronologiskt, eftersom forskning visar att båda fallen existerar² (Heber 2012, 180).

Heber är en av få forskare som har studerat rollblandning i Sverige. Hon skriver att våldsbrottslingars utsatthet för brott sällan har varit av vikt i varken media, politik eller inom forskning (Heber 2012, 179). Hennes studie berörde fängelsedömda våldsbrottslingars tankar om den rollblandning som de ofta utsätts för och kopplar detta till Christies teori om det idealiska offret. Heber menar att brottslingar som blivit utsatta för brott har svårt att få legitim status som ett offer eftersom de inte uppfyller de krav som krävs för denna status (ibid. 180). Detta leder till att brottsdömda personer, i synnerhet män, sällan blir sedda som offer och snarare har sig själva att skylla sin utsatthet på (Heber 2012, 182). Resultatet av denna studie visar att de brottsdömda männen tar avstånd från brottsofferskap och drar sig för att sätta denna stämpel på sig själva med risk för att visa sig svag (Heber 2012, 185-186, 194). Mot bakgrund av intervjupersonernas motvilja att betrakta sig själva som brottsoffer blir begreppstillämpningen av rollblandning irrelevant i hennes studie. Heber talar därför om en rollhierarki där brottsling är överordnad offer och offer överordnad brottsoffer (ibid. 195-196).

Den amerikanska undersökningen National Youth Survey visar att ungdomar som engagerar sig i avvikande livsstilar tenderar att utsättas för egendomsbrott och personbrott i större utsträckning än ungdomar som är de som är konforma (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 265). Avvikande beteende är ett begrepp som ofta

² Här anses denna tidsaspekt vara irrelevant och kommer därför inte diskuteras fortsättningsvis, då antagandet görs att båda alternativ är lika rimliga.

används synonymt med brottsligt beteende, men kan också innefatta handlingar som inte är olagliga och därmed straffbara men ändå avviker från normen såsom alkoholmissbruk och prostitution (Sarnecki 2003, 21). Konformt beteende är sådant som följer samhällets normer.

Många riskfaktorer för att bli utsatt för brott har redan identifierats. Brottslighet, demografi, ålder, kön och civilstatus är några av dessa riskfaktorer. Denna undersökning syftar inte till att ompröva eller bekräfta några utav dessa faktorer, utan de antas som sanning: därför kan fokus läggas på fenomenet rollblandning som en eventuell riskfaktor för utsatthet för brott.

3. TEORI

De senaste fem decennierna har omfattande forskning försökt förstå under vilka omständigheter som rollblandning uppkommer. (Berg et al. 2012, 5). Rollblandning förklaras ofta med livsstilsteorin (Heber 2012, 180). Rutinaktivitetsteorin, eller livstilsteorin³ som den också kallas, formulerades av Cohen och Felson och är en av de mest använda teorierna för att förklara brottslighet och brottsofferskap. Den skiljer sig dock från många andra kriminologiska teorier såtillvida att den fokuserar på orsaker till utsatthet för brott till skillnad från de flesta andra kriminologiska teorier som söker orsaker till kriminalitet (Tewksbury & Ehrhardt Mustaine 2010, 186-187). Detta fokus kan vara en orsak till varför den ofta används för att förklara rollblandning, och det är också denna brottsofferfokus som gör rutinaktivitetsteorin relevant i denna studie. Rutinaktivitetsteorin står och faller på existensen av tre element som utgör en brottsbejakande struktur. Dessa tre är en motiverad förövare, ett sårbart objekt samt avsaknaden av en kapabel väktare (ibid., 187; Sarnecki 2003, 440). Rutinaktivitetsteorin kan användas i förebyggande syfte genom att minska existensen av något av dessa element, exempelvis genom att sårbara objekt skyddas, att antalet och kvaliteten på kapabla väktare ökas samt att utbilda människor om situationer i vilka risken att utsättas för brott är stor (Tewksbury & Ehrhardt Mustaine 2010, 188). Det sistnämnda är en viktig motivation för skapandet av denna uppsats: en utökad förståelse för vad som kan förorsaka utsatthet för brott, dvs. i detta fall att man begår brott själv, innebär att man kan använda den informationen till att visa att utsatthet för brott delvis kan förklaras med att man själv är kriminell.

För att förstå när, var och mot vem brott begås behöver man ta i beaktning två aspekter: dels den strukturella aspekten som utgörs av en persons omgivning, såsom var hen bor, arbetar och hur de förhållanden som rör kapabla väktare och potentiella objekt ser ut. Den andra aspekten rör personliga val, dvs. vilka hen väljer att umgås med och vad hen ägnar sig åt – vilket kan påverka huruvida personen blir ett sårbart objekt och därmed också ett potentiellt brottsoffer (Tewksbury & Ehrhardt Mustaine 2010, 187-188). Lauritsen, Sampson och Laub utvecklade utifrån detta tre faktorer för att undersöka riskfaktorer för utsatthet för brott hos ungdomar. Dessa tre är demografiska faktorer, involvering i avvikande beteende och fysisk närhet till brott och social oordning. Den demografiska faktorn bygger på homogami-principen som innebär att människor utsätts för större risk för utsatthet om de kommer i kontakt med människor från demografiska grupper med stort antal avvikare. Unga män

³ Rutinaktivitetsteorin kommer i denna uppsats även benämnas livstilsteorin men dessa används alltså synonymt.

anses vara speciellt utsatta för risken för brott då de associeras med grupper av andra unga män, av vilka många är kriminella (1991, 267-268). Enligt rutinaktivitetsteorin är den andra riskfaktorn alltså att vara kriminell själv och Sparks förklarar det med att kriminella utgör bra offer då det är relativt riskfritt att utsätta dem för brott såtillvida att de troligtvis är mindre benägna att kontakta polis (alternativt lärare eller föräldrar osv.) än konforma offer. Vidare kan det också vara så att om de väl kontaktar polis så har de mindre trovärdighet. Ungdomars höga risk för utsatthet för brott kan alltså vara ett resultat av eventuell involvering i brottsliga aktiviteter eller umgänge med andra som engagerar sig i sådana (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 268). Den tredje generella riskfaktorn är som nämnts ovan fysisk närhet till brott och social oordning, vilken oberoende av personliga egenskaper visar att områdets risknivå för brott kan påverka utsatthet för brott (ibid., 269). Detta betyder med andra ord att det område i vilket en person bor eller ofta rör sig kan öka eller minska risken för att bli utsatt för brott.

Som nämnts ovan finns det ett kausalitetsproblem med rollblandning för vilken rutinaktivitetsteorin är ett dåligt analysverktyg: rutinaktivitetsteorin brister när det gäller att förklara det ömsesidiga förhållande som råder mellan brottslighet och brottsofferskap. I detta syfte har det utvecklats en teori som heter riskheterogenitetsperspektivet (*risk-heterogeneity perspective*), vilket menar att utsatthet för brott och brottslighet inte utövar ett kausalt förhållande på varandra utan samvariationen beror på ett antal bakomliggande faktorer. Med andra ord innebär detta att de faktorer som orsakar eller ligger bakom brottsutsatthet också genererar höga nivåer av kriminalitet. Några av dessa faktorer är låg självkontroll, impulsivitet samt dålig verbal förmåga (Berg et al. 2012, 4). Riskheterogenitetsteorin har dock kontrollerats, vilket visade att våldskriminalitet främjade risken för brottsutsatthet och vice versa, oavsett nivå av självkontroll, impulsivitet, verbal intelligens och till och med stress (ibid., 5)

4.1. METOD

Syftet med denna undersökning var, som nämndes i början av dokumentet, att undersöka rollblandning: dvs. om det finns ett samband mellan kriminalitet och utsatthet för brott hos gymnasieungdomar, samt huruvida konforma och avvikande ungdomar har lika nivåer av oro för brottsutsatthet. Detta genomfördes med hjälp av en tvärsnittsstudie hos gymnasieungdomar i Västra Götaland. En tvärsnittsstudie innebär att forskaren samlar in data vid ett nedslag (tillfälle) från ett antal fall (i detta fall respondenter) för att med hjälp av kvantitativa eller kvalitativa data kunna undersöka eventuella samband mellan variabler (Bryman 2011, 64). Kort kan sägas att kvantitativa metoder används för att uttrycka i siffror hur ett visst förhållande eller fenomen ser ut; för en kvalitativ forskare är ord av större vikt (Bryman 2011, 40). En annan fundamental skillnad mellan de båda forskningsstrategierna är vilka angreppssätt de fokuserar på. Den kvantitativa metoden använder oftast ett deduktivt angreppssätt vilket betyder att observationer eller resultat tolkas i förhållande till befintlig teori, medan den kvalitativa metoden fokuserar på ett induktivt angreppssätt som bygger teorier utifrån observationer eller resultat (Bryman 2011, 28). Det deduktiva angreppssättet (som också användes här) brukar åskådliggöras som en sekvens där forskaren utgår från en *teori*, och därefter utformar en eller flera *hypoteser* som testas med *datainsamling* och genererar ett *resultat* som kan användas för att *förkasta eller bekräfta hypoteserna*. Därefter kan *teorin omformas* (ibid., 26). Denna undersökning var av kvantitativ karaktär, då syftet och frågeställningarna följde detta deduktiva angreppssätt och utformades efter teori.

För undersökningens syfte utformades fyra konkreta frågeställningar som enklast besvarades med hjälp av kvantitativ metod, en enkätundersökning, då t.ex. intervjuer hade varit alltför kostsamma – både ekonomiskt och tidsmässigt (Roxell 2006, 154-155). Dessutom är enkäter snabbare att administrera, respondenterna får exakt samma frågor, och blir därför inte utsatta för intervjuareffekt som kan leda till att respondenterna förskönar svaren genom att svara socialt önskvärt (Bryman 2011, 228-229). Populationen som denna undersökning avsåg uttala sig om valdes för att tredjeklassare i gymnasiet är i en slags övergångsfas mellan ungdom och vuxen, men man är ändå vuxen nog att ta ansvar för sina handlingar. De allra flesta elever i populationen fyllde 19 år, eller hade redan fyllt 19 år, samma år som undersökningen genomfördes vilket innebar att de var myndiga och enligt lag kan straffas som vuxna. Ungdomar anses också oftare låta bli att försköna sina svar, jämfört med vuxna som ofta känner att de har mer att förlora på att erkänna kriminalitet. Detta

ger en större tillförlitlighet till studien. Dessutom finns det för elever ofta förteckningar vilka underlättar både val av population och urval (Roxell 2006, 152-153).

Denna undersökning utfördes till en början med hjälp av en postenkät som skickades ut till 100 elever som slumpmässigt valts ut som urvalsgrupp ur en population på 529 personer. Då möjlighet till generalisering för hela populationen var önskvärd användes obundet slumpmässigt urval (OSU) (Bryman 2011, 190). Populationen utgjordes av tredjeklassarna på de två kommunala gymnasierna i en stad i Västra Götaland⁴. Enkäten bestod av 14 frågor som rörde brottslighet, utsatthet för brott och rädsla för brott. En pilotundersökning genomfördes innan enkäten postades för att upptäcka eventuella problem eller svårigheter med att förstå frågorna, samt för att se ungefär hur lång tid det skulle ta för respondenterna att fylla i enkäten. Hur denna tid är relevant tas upp nedan. Enkäten gavs även konstruktiv kritik och feedback av klasskamrater.

Ett problem som är oerhört utmärkande vid postenkäter är risken för bortfall. Mot bakgrund av detta vidtogs i denna undersökning en del åtgärder föreslagna av Bryman för att minska risken för bortfall. Respondenterna fick tillsammans med enkäten ett frankerat svarskuvert, så det var enkelt (och gratis) för dem att delta. Givetvis inleddes enkäten med en tydlig och vänlig förklaring om själva undersökningen och hur de blivit utvalda. Dessutom var frågorna, som nämns nedan, slutna för att minska risken för bortfall. I infobladet stod också att undersökningen tog ungefär 2-3 minuter, för att visa på hur lite av deras tid som krävdes. De frankerade svarskuverten försågs med det nummer som motsvarade respondenten för att göra det möjligt att veta till vilka adresser påminnelser behövde skickas (Bryman 2011, 231-233). Trots att påminnelser skickades ut till de elever vars svar inte inkommit, blev resultatet ett externt bortfall på 58 %. Bortfall på över 40 procent är oacceptabelt (Bryman 2011, 231) och därför ändrades metoden något. Detta skulle istället bli en totalundersökning, dvs. att samtliga i urvalsramen skulle tillfrågas. Jag kontaktade därför mentorerna för samtliga treor i de båda kommunala skolorna, vilket innebär att samma urvalsram användes. Trots att många klasser var på praktik, hade ont om tid att avvara inför studenten eller av andra anledningar inte hade tid för undersökningen fick jag besöka och dela ut enkäten till 118 elever. Mer än en femtedel av hela urvalsramen svarade därmed på enkäten. Det bortfall som uppstod i denna undersökning var klassvis, dvs. det var hela klasser som utgjorde

⁴ För att bejaka respondenternas anonymitet kommer stadens namn hållas hemlig.

bortfallet snarare är enskilda individer. Bortfall vid icke-sannolikhetsurval är inte av någon större vikt eftersom man som forskare ändå inte kan generalisera utanför urvalsramen (Bryman 2011, 232). Eftersom detta kom att bli en totalundersökning var bortfallet således inget stort problem.

4.2. ENKÄT SOM METOD

Enkätundersökningar är ett exempel på självrapportundersökningar och har använts inom kriminologin sedan 50-talet, då Short och Nye utförde den första i USA. Den första enkätundersökningen i Sverige utfördes ett årtionde senare av Elmhorn (Roxell 2006, 150-151).

Det finns givetvis en del nackdelar med enkätundersökning som metod. Det var exempelvis inte möjligt att ställa följdfrågor för att fördjupa förståelsen. Vid enkätundersökningar finns också en risk för att respondenterna tröttnar om det är för många, för ointressanta frågor, eller öppna frågor (Bryman 2011, 229-230). Mot bakgrund av detta utformades enkäten så att den bestod av 14 tydligt formulerade slutna frågor. Slutna frågor har en del fördelar som är viktiga i denna undersökning, nämligen att det är enkelt att bearbeta data och att det ger en ökad möjlighet att kunna jämföra svaren (Bryman 2011, 245). Slutna frågor ger oftast också en högre svarsfrekvens (ibid. 254). Syftet med denna undersökning var inte att ge en särskilt nyanserad bild utan snarare en tydlig bild av brottslighet och oro för utsatthet för brott. Därför hade enkätfrågorna oftast "Ja" och "Nej" som svarsalternativ, istället för t.ex. en Likertskala som mäter hur mycket man håller med om ett visst påstående (Bryman 2011, 157). Ett exempel på en fråga är: "Har du någon gång de senaste 12 månaderna blivit utsatt för något av följande:

Hot?	☐ Ja	☐ Nej
Stöld?	☐ Ja	☐ Nej
Slag/sparkar/annat våld?	☐ Ja	☐ Nej"

4.3. POPULATION OCH URVAL

Den population som denna undersökning berörde var gymnasieelever i trean i en stad i Västergötland. Med gymnasieelever avsågs samtliga treor på de kommunala gymnasierna i staden. Till den första versionen – postenkäten – valdes respondenterna ut med hjälp av en typ av sannolikhetsurval: obundet slumpmässigt urval (OSU). OSU är ett fullständigt objektiva sätt och ger samtliga enheter i populationen lika stor chans att komma med i urvalet (Bryman 2011, 183). Min

population bestod av 529 elever och urvalet 100. Det innebar att samtliga elever hade ungefär en chans på fem att komma med i urvalet. Urvalet utfördes genom att elevförteckningar, dvs. min urvalsram, markerades med en siffra per namn och sedan valdes 100 av dessa ut med hjälp av en slumpgenerator (Psychic Science 2015). Vid användandet av denna slumpgenerator fanns alternativet *Unique values* som valdes för att undvika att samma enhet valdes fler gånger (Bryman 2011, 185). Sannolikhetsurval ger ett representativt urval genom att den mänskliga faktorn utesluts som orsak för skevheter, vilket möjliggör för generalisering för hela populationen (ibid., 179). Populationen bestod av 268 kvinnor och 261 män, dvs. 50,7 % jämfört med 49,3 %.

När det upptäcktes att postenkäten genererade ett deltagarantal som var för lågt beslutades att mentorerna för samtliga 31 klasser i urvalsramen skulle kontaktas. Detta resulterade alltså i att jag fick besöka 118 elever. Av dessa elever var 64 kvinnor och 54 män, vilket stämmer bra överens med könsfördelningen i urvalsramen. Denna jämna fördelning visade på ett representativt urval (Bryman 2011, 182). Frågan är dock alltid "representativt för vad?" och urvalet är egentligen bara representativt för den population som utgör urvalsramen vilket innebär att det inte går att generalisera utanför teorierna på de båda kommunala gymnasierna (Bryman 2011, 169).

4.4. VALIDITET OCH RELIABILITET

En undersöknings reliabilitet kan ses som "graden av tillförlitlighet" och indikerar om liknande resultat skulle erhållas om undersökningen gjordes igen eller om resultatet beror på slumpmässiga faktorer. Reliabilitet är av stor vikt vid kvantitativa analyser såsom denna då det är viktigt att finna mått som är stabila. En undersökning med låg reliabilitet skulle därför generera olika resultat trots att måtten är desamma (Bryman 2011, 49). Intern reliabilitet är måttet på hur väl variabler som utgör ett index överensstämmer med varandra och därmed konstituerar ett pålitligt index (Bryman 2011, 160-161). Denna studie hade en, vad mig anbelangar, hög intern reliabilitet då skapandet av index föregicks av tester med Cronbach's Alpha som mäter just den interna reliabiliteten (ibid., 162). Vissa index justerades efter Cronbach's Alpha-testet för att höja den interna reliabiliteten (mer om detta under Resultat).

Validiteten avser om forskaren mäter det som hen avser att mäta och är kopplad till frågeställningarna, och visar om de är relevanta i förhållande till det som

undersöks (Roxell 2006, 158). Bryman skriver att "validitet går ut på en bedömning av om de slutsatser som genererats från en undersökning hänger ihop eller ej" (Bryman 2011, 50). Vidare tar han upp olika typer av validitet som samtliga är viktiga för kvantitativ forskning: Mättningsvaliditet - eller begreppsvaliditet som det också kallas - beträffar huruvida ett mått mäter det som begreppet innebär (ibid., 50). I detta fall innebar det huruvida begreppet (variabeln) *begått brott* innefattade det som avsågs med variabeln. I denna variabel fanns sammanslaget *använt eller provat droger, sålt droger, slagit någon, snattat i en butik, klottrat, förstört någons egendom samt stulit något* de senaste 12 månaderna. Att i enkäten fråga om dessa sju handlingar, snarare än "Har du någon gång de senaste 12 månaderna begått något brott?", anser jag genererar en högre begreppsvaliditet då det kan vara otydligt eller relativt vad ett brott innebär. Givetvis skulle exempelvis frågan *slagit någon* kunna vara tolkningsbar, och även kunna innefatta att slå någon på skoj vilket kunde lösas med att ställa frågan tydligare, som exempelvis Eva Tiby gjort i *Ungas utsatthet och rädslor - med egna ord*. I enkäten efterfrågar hon om respondenten "med avsikt slagit någon (som inte tillhör Din familj) så att Du tror eller vet att han/hon behövde sjukvård" (Tiby 2006, 309). Med facit i hand så hade det ökat begreppsvaliditeten, men det är inte orimligt att anta att respondenterna förstod att det rörde sig om att begå en avvikande handling dvs. slå någon mot dess vilja, då både *använt eller provat droger* samt *sålt droger* föregick frågan om misshandel.

Den interna validiteten rör orsaksrelationen mellan två variabler och huruvida forskaren kan uttala sig om vilken variabel som påverkat vilken (Bryman 2011, 50). Den interna validiteten är ofta låg när det gäller tvärsnittsstudier eftersom det är svårt att tala om kausal riktning, dvs. vilken som är den beroende och vilken som är den oberoende variabeln: "en tvärsnittsdesign ger oftare kopplingar och samvariationer än sådana resultat som otvetydigt leder fram till kausala slutsatser" (Bryman 2011, 66). Några sådana slutsatser var heller inte möjliga att dra i denna undersökning vilket diskuteras nedan under resultatdelen, och ledde till en låg intern validitet.

4.5. FORSKNINGSETISKA PRINCIPER

Då kriminologisk forskning till stor del mäter handlingar som är avvikande eller rent av straffbara ställs krav på att man som forskare tar hänsyn till etik (Roxell 2006, 152). Inom svensk forskning följs fyra forskningsetiska principer, vilka även tagits hänsyn till i denna undersökning. För det första efterföljdes *informationskravet* som

innebär att respondenterna skall bli informerade om studien och att det är frivilligt att delta. Detta vidtogs vid presentationen av undersökningen i klassrummet. Det andra kravet är *samtyckeskravet* som innebär att respondenterna ger samtycke till att delta: eleverna blev informerade om att enkätundersökningen var frivillig vid presentationen. Då respondenterna inte var minderåriga krävdes inte heller tillåtelse av vårdnadshavare, vilket underlättade för mig som forskare. *Konfidentialitetskravet* kräver att allt material om respondenterna behandlas så konfidentiellt som möjligt och att personuppgifter skall behandlas oåtkomligt för andra än forskaren (Bryman 2011, 131-132). Inget av materialet har lämnats till tredje part. Den fjärde och sista principen är *nyttjandekravet* som betyder att allt insamlat material endast får användas för den studie som beskrivits (Bryman 2011, 132). Även denna information lämnades till respondenterna vid besökstillfället och samtliga fyra forskningsetiska principer behandlades med noggrannhet.

5.1. RESULTAT

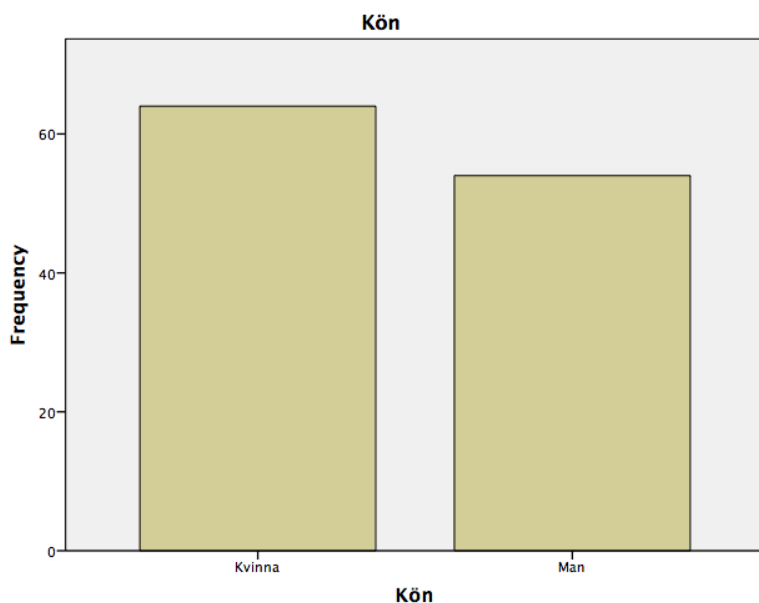

Diagram 1. Respondenternas könsfördelning.

Det totala antalet respondenter uppgår till 118. Diagram 1 visar respondenternas könsfördelning, 54,2 respektive 45,8, vilken stämmer väl överens med urvalsramens könsfördelning där 49 procent var kvinnor och 51 procent var män. Denna jämna fördelning visar, som nämndes ovan, på ett representativt urval (Bryman 2011, 182).

5.2. SJÄLVRAPPORTERAD BROTTSLIGHET

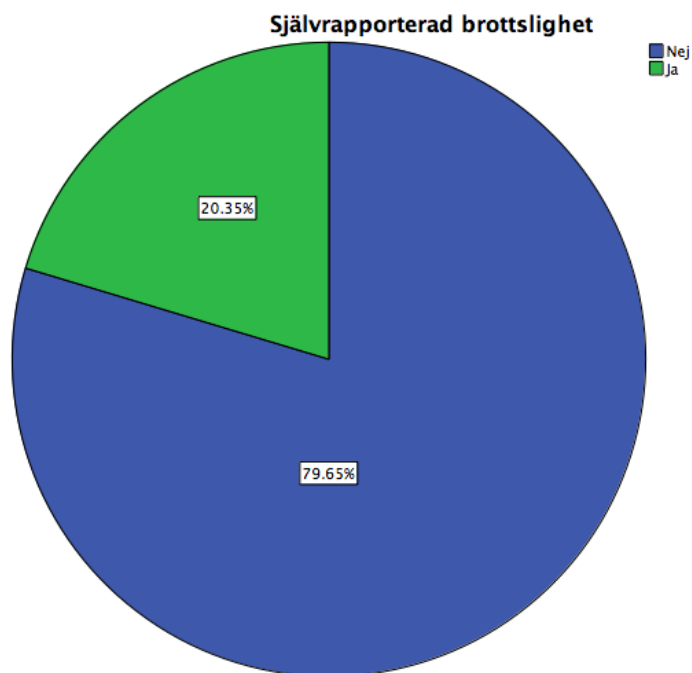

Diagram 2. Fördelningen av rapporterad brottslighet.

Angående självrapporterad brottslighet förekom ett partiellt bortfall på 4,2 procent. Partiellt bortfall betyder att vissa frågor i enkäten inte besvarats (Roxell 2006, 156). Det kan vara så att vissa respondenter avsiktligt hoppat över en fråga eller att de helt enkelt missat frågan. I detta fall är troligtvis det förra en rimlig förklaring, då dessa respondenter eventuellt inte kände sig trygga nog att uppge kriminella handlingar trots att de blivit informerade om deras anonymitet och konfidentialitet (Sarnecki 2003, 70).

Den stora majoriteten av eleverna rapporterar att de under de senaste 12 månaderna inte begått några av de avvikande handlingar som efterfrågas i enkäten (se diagram 2). En femtedel av eleverna har rapporterat att de begått minst en av de avvikande handlingarna. Nedan följer en tabell över fördelningen av de brottsliga handlingar som enkäten behandlar.

	Antal som begått brott	Antal som <i>inte</i> begått brott
Använt eller provat droger	12	103
Sålt droger	1	116
Slagit någon	14	103
Snattat	5	113
Klottrat	7	111
Vandaliserat	4	114
Stulit	6	110

Tabell 2. Fördelning av rapporterad brottslighet, i antal respondenter⁵.

Misshandel är - något förvånande - det mest rapporterade brottet, tätt följt av narkotikaanvändning vilket förväntades som mest rapporterat. Att ha slagit en person någon gång de senaste 12 månaderna rapporteras (som tabell 2 visar) av 14 av eleverna.

5.3. UTSATTHET FÖR BROTT

19,5 procent av respondenterna uppger att de någon gång under de senaste 12 månaderna blivit utsatta för brott. 11 elever (9,3 procent) uppgav att de blivit utsatta för någon form av sparkar, slag eller annat våld⁶. 8,5 procent av respondenterna (10

⁵ Summan i kolumnerna blir inte 100 % pga. internt bortfall kodats som *system missing* i SPSS.

⁶ Fortsättningsvis kommer denna variabel av bekvämlighets- och förenklingsskäl att benämnas *utsatthet för misshandel*. Även när misshandel används i en annan kontext åsyftas slag, sparkar eller annat våld.

elever) uppger att de blivit utsatta för stöld. 16 elever, alltså 13,6 procent, uppgav att de blivit utsatta för hot. Den stora majoriteten av de som blivit utsatta för brott hade blivit det på annan plats än hemmet eller skolan, och endast en femtedel av de som blivit utsatta för brott gjorde en polisanmälan.

Det finns anledning att misstänka att det kan finnas ett mörkertal, dvs. att vissa respondenter uppgett att de inte blivit utsatta för brott trots att de kanske har blivit det. Anita Heber upptäckte under sin studie *Brottslingen som brottsoffer* att många av de fångar som hon intervjuade tog avstånd från begreppet brottsoffer och ville inte kalla sig själva brottsoffer trots att de blivit utsatt för bl.a. grovt våld. Att uppge att man utsatts för brott, dvs. att man är ett brottsoffer anses av vissa vara pinsamt och visar på svaghet och hjälplöshet (Heber 2012, 186-188). Denna studie skiljer sig på många sätt från den som Heber genomfört, bl.a. genom att intervjupersonerna tillfrågas om de utsatts för brott och sedan om de känt sig som brottsoffer. Även om brottsofferskap inte efterfrågas explicit i denna studie är det ändå intressant att det verkar finnas svårigheter med att uttrycka utsatthet för brott, och att det därför kan röra sig om ett mörkertal när det gäller utsatthet för brott. Det är också mot bakgrund av resultatet från Hebers studie som jag valt att inte tala i termer av brottsofferskap utan snarare om man utsatts för brott.

5.4. ORO FÖR BROTT

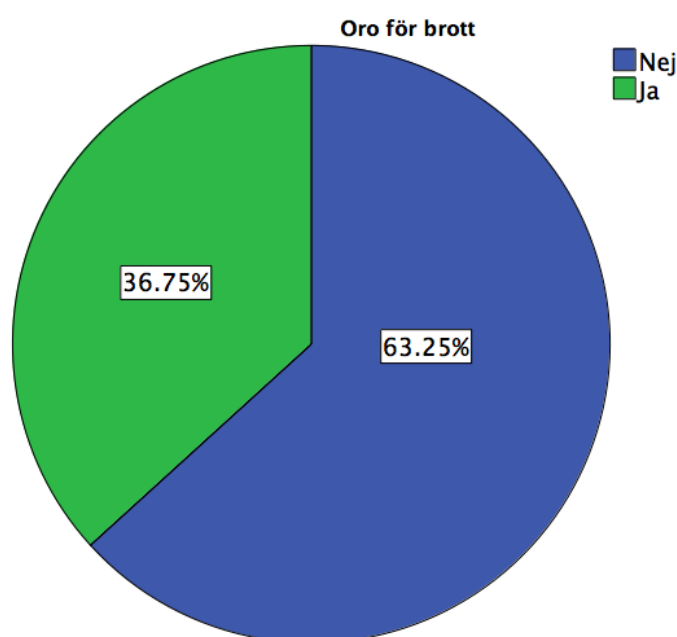

Diagram 3. Procentfördelning över oro för utsatthet för brott.

Mer än en tredjedel av eleverna är oroliga för att utsättas för brott, vilket visas i diagram 3 ovan. 16,9 procent rapporterar oro för att utsättas för hot medan mer än en femtedel rapporterar oro för utsatthet för misshandel. Exakt lika många, 21,2 procent, uppger oro för att utsättas för stöld.

En snabb observation är att det är ungefär lika många som begått brott som det är som blivit utsatta för brott (20,35 procent respektive 19,5 procent). För att undersöka detta eventuella samband och övriga samband som utgör frågeställningarna följer nu bivariata analyser.

5.5. BIVARIATA ANALYSER FÖR ATT BESVARA FRÅGESTÄLLNINGAR

Inför skapandet av de bivariata analyser som skall besvara frågeställningarna var ett index över rapporterad brottslighet önskvärd. Innan detta index skapades gjordes ett reliabilitetstest för att se hur väl variablerna passar ihop och därmed indexets funktion. Metoden heter Cronbach's Alpha⁷ och har en skala som går från 0 till 1. Ett värde över 0,7 indikerar att indexet fungerar väl (Sundell 2010). Först kodades de sju variablerna som rör begångna brott om så att det endast fanns två alternativ, nämligen "Ja" och "Nej" ("Nej" och "Nej, men kompis har" blev "Nej", medan "Ja, ensam" och "Ja, med kompis(ar)" blev "Ja". Detta gjordes för att kunna visa tydligare korstabeller. Värdet på Cronbach's Alpha blev 0,717 vilket innebär att indexet var bra, dvs. hade hög intern reliabilitet. Dessvärre visade samma test att index inte var passande för utsatthet för brott och oro för utsatthet för brott. Vid Cronbach's Alpha-test för utsatthet för stöld, misshandel och hot gavs ett värde på 0,635 vilket inte är över gränsen på 0,7. Om variabeln utsatthet för stöld togs bort blev värdet 0,749. När det istället gäller samtliga oro-variabler, dvs. oro för stöld, hot och misshandel blev Cronbach's Alpha 0,622. Om stöld även här togs bort blev värdet istället 0,669. Mot bakgrund av denna information beslutades att variabeln *stöld* inte skulle ingå i något av dessa index. Man kan dessutom tänka sig att utsatthet för stöld är ett dåligt exempel på den typ av personbrott som jag tänker mig har med rollblandning att göra, då stöld är ett egendomsbrott (Tiby 2006, 102). Trots att värdet för oro-indexet understiger 0,7 beslutades att detta index ändå skulle användas pga. relevans då frågeställningarna rör brottslighet som sådan, men också för att korstabulering av de tre efterfrågade brotten separat skulle bli omfattande. Berthoud menar att ett värde på 0,6 är tillfredsställande (Bryman 2011, 162).

⁷ Denna kontroll görs genom Analyze → Scale → Reliability analysis....

De variabler som utgör frågeställningarna kommer att hypotesprövas i korstabeller för att se om eventuella samband beror på slumpen, och därför kan förkastas (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen 2010, 183). De huvudsakliga tabellerna finns i texten och övriga i Bilaga 1.

5.6. SJÄLVRAPPORTERAD BROTTSLIGHET OCH UTSATTHET FÖR BROTT

Utsatt för brott * Självrapporterad brottslighet Crosstabulation

		Självrapporterad brottslighet		Total	
		Nej	Ja		
Utsatt för brott	Nej	Count	81	15	96
		Expected Count	76.1	19.9	96.0
		% within Självrapporterad brottslighet	92.0%	65.2%	86.5%
	Ja	Count	7	8	15
		Expected Count	11.9	3.1	15.0
		% within Självrapporterad brottslighet	8.0%	34.8%	13.5%
Total		Count	88	23	111
		Expected Count	88.0	23.0	111.0
		% within Självrapporterad brottslighet	100.0%	100.0%	100.0%

Tabell 4. Korstabell över utsatthet för brott och självrapporterad brottslighet.

Tabell 4 visar förväntade och faktiska frekvenser för rapporterad brottslighet och utsatthet för brott (hot och misshandel). Om de båda variablerna hade saknat samband så hade de faktiska och förväntade värdena varit lika, vilket de inte är, men trots att de inte stämmer överens krävs fler test för att fastställa samband (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen 2010, 214). För korstabeller på nominalskalenivå är det lämpligt att använda sambandsmättet *Cramer's V* som bygger på Chi^2 -fördelningen. Chi^2 -värdet bygger på jämförelsen mellan förväntade och faktiska värdena i en korstabell och ju större skillnaden mellan dessa värden är, desto mindre är risken att sambandet beror på slumpen (ibid., 199). I tabell 5 (se bilaga 1) kan avläsas att p-värdet är 0,001 vilket betyder att det är en risk på 1000 att slumpen kan ha orsakat

detta samband. Tabell 6 visar att värdet på Cramer's V är 0,318 vilket visar på ett ganska starkt samband.

Underst i tabell 5 står att 25 procent av cellerna har ett förväntat värde som är mindre än fem. Vissa forskare menar att tester byggda på Chi²-fördelningen fungerar sämre vid användning av mindre data, eller som i detta fall; att det förväntade värdet i mer än 20 procent av fallen understiger fem (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen 2010, 216). För att undersöka om sambandet är signifikant kan vid sådana tillfällen *Fisher's Exact Test* (se tabell 5) användas, och i detta fall blev detta värde 0,003 vilket ju understiger 0,05 och därför är statistiskt signifikant.

Vi kan alltså konstatera att det finns ett ganska starkt samband mellan att ha begått brott och att ha utsatts för brott vilket talar för att frågeställningen som rör rollblandning faktiskt stämmer. Det innebär alltså att de personer som begått brott i större utsträckning också utsatts för brott. Det finns dock ett kausalitetsproblem: dessa värden talar inte på något sätt om för oss huruvida man utsatts för brott för att man begått brott, eller om man begått brott för att man utsatts för brott. Det ligger inte i ordet rollblandning huruvida offerskap föregår brottslighet tidsmässigt, eller tvärtom och detta är ett känt problem bland forskare (Heber 2012, 180). Det finns ingen möjlighet att tala om vad som kom först i denna undersökning, eftersom enkätfrågorna endast efterfrågar händelser de senaste 12 månaderna (se bilaga 2). Vi kan heller inte utesluta att variablerna påverkas av någon annan bakomliggande faktor såsom socioekonomisk status, familjeförhållanden eller geografisk plats som ger ett skensamband. Skensamband är samband som "inte är reella orsakssamband" (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen 2010, 269). Sammanfattningsvis ser vi alltså i korstabellen en del skillnader som är statistiskt signifikanta och visar på ett samband.

5.7. SJÄLVRAPPORTERAD BROTTSLIGHET OCH ORO FÖR UTSATTHET FÖR BROTT

Oro för brott * Självrapporterad brottslighet Crosstabulation

			Självrapporterad brottslighet		Total
			Nej	Ja	
Oro för brott	Nej	Count	68	16	84
		Expected Count	67.5	16.5	84.0
		% within	75.6%	72.7%	75.0%
		Självrapporterad brottslighet			
	Ja	Count	22	6	28
		Expected Count	22.5	5.5	28.0
		% within	24.4%	27.3%	25.0%
		Självrapporterad brottslighet			
Total		Count	90	22	112
		Expected Count	90.0	22.0	112.0
		% within	100.0%	100.0%	100.0%
		Självrapporterad brottslighet			

Tabell 7. Korstabell över rapporterad brottslighet och oro för att utsättas för hot och misshandel.

I tabell 7 har variablerna brottslighet och oro för brott korstabulerats på samma sätt som tabellen över brottslighet och utsatthet för brott. Om man studerar de förväntade och faktiska värdena för cellerna syns att de stämmer nästan exakt överens, vilket tyder på att det inte finns något samband. För denna kan χ^2 -värde användas då inga celler har ett förväntat värde på mindre än fem (se tabell 8). χ^2 -värdet är 0,075 vilket ligger långt under det kritiska värdet på 3,84. P-värdet visar att det är 78 procents risk att det beror på slumpen. Tabell 9 visar Cramer's V 0,026 vilket är nästintill så nära det kan bli när samband saknas helt. Det visar sig alltså att rapporterad brottslighet inte har någon påverkan på huruvida respondenterna är oroliga för att utsättas för brott. Vi kan egentligen inte tala om vilken riktning det obefintliga sambandet har, dvs. om oro för brott är en följd av brottslighet eller om brottslighet är ett resultat av oro för brott men det är i detta sammanhang rimligt att

anta att oro för att utsättas för brott skulle påverkats av tidigare erfarenheter, dvs. ens egen brottslighet, endast på grund av att det förefaller osannolikt att begå brott för att man är orolig för att utsättas för detsamma.

5.8. UMGÄNGE MED KRIMINELLA OCH UTSATTHET FÖR BROTT

För att besvara frågeställningen "Finns det ett samband mellan att ha varit utsatt för brott och umgänge med kriminella?" behövdes en del justeringar göras med variablerna i SPSS. Umgänge med kriminella behövde definieras och för att denna frågeställning skulle vara relevant behövde alltså de som svarat "Ja, ensam" och "Ja, med kompis(ar)" koda bort så att de som inte begått brott, dvs. "Nej" och "Nej, men kompis har", var kvar. Det är också häri själva skillnaden ligger: båda dessa alternativ innebär att man inte begått brott, men det ena innebär också att man umgås med människor som gör det. Den andra variabeln - utsatt för brott - kunde användas i originalutförande. Nedan följer en korstabulering av dessa variabler.

Utsatt för brott * Umgås med kriminella Crosstabulation

			Umgås med kriminella		Total
			Nej	Ja	
Utsatt för brott	Nej	Count	68	13	81
		Expected Count	67.2	13.8	81.0
		% within Umgås med kriminella	93.2%	86.7%	92.0%
	Ja	Count	5	2	7
		Expected Count	5.8	1.2	7.0
		% within Umgås med kriminella	6.8%	13.3%	8.0%
Total	Count	73	15	88	
	Expected Count	73.0	15.0	88.0	
	% within Umgås med kriminella	100.0%	100.0%	100.0%	

Tabell 10. Korstabulering av Utsatt för brott samt Umgås med kriminella.

Om man studerar tabell 10 kan man se att de faktiska värdena stämmer mycket väl överens med de förväntade värdena, vilket tyder på att det saknas samband mellan dessa variabler. Cramer's V på 0,090 (se tabell 12) indikerar att det saknas samband och Fisher's Exact Test (tabell 11) talar om en 34 procentig risk att begå ett typ I fel, nämligen att förkasta nollhypotesen trots att den är sann (Djurfeldt, Larsson &

Stjärnhagen 2010, 216 +192). Vi kan därför inte anta att mothypotesen, dvs. att det finns ett samband mellan variablerna, är sann.

Dessa siffror visar med andra ord att vi inte kan anta att det finns ett samband mellan att inte begå brott själv, men umgås med kriminella och att ha blivit utsatt för brott.

6.1. ANALYS

Eftersom denna undersökning inte är en replikation av Nationella Trygghetsundersökningen är det något problematiskt att jämföra dessa resultat med de i NTU eftersom frågorna, begreppen och variablerna inte är desamma. Det genererar dock en intressant reflektion om validitet, varför jämförelser följer nedan. 23 av de 118, dvs. nästan en femtedel av, eleverna uppgav att de blivit utsatta för brott någon gång under de senaste 12 månaderna. 9,3 procent av respondenterna uppgav att de blivit utsatta för misshandel. Detta kan jämföras med NTU 2014 där ca 5,8 procent av 16-19-åringarna hade utsatts för misshandel (Frentzel et al. 2015, 41). 16 respondenter, dvs. 13,6 procent uppgav att de blivit utsatta för hot medan motsvarande grupp (16-19 år) enligt NTU uppgav 4,5 procent (ibid., 44-45). Jämförelser med NTU tyder alltså på att respondenterna i denna undersökning rapporterar utsatthet i högre utsträckning vilket skulle tyda på en lägre validitet, jämfört om siffrorna skulle stämma bättre överens. Det är dock som sagt något problematiskt att jämföra dessa resultat med de från NTU då, inte samma begrepp efterfrågas och metoden inte är helt densamma. Vidare faller respondenterna i denna undersökning under två åldersgrupper i NTU, nämligen 16-19 och 20-24. Den stora majoriteten (91,5 procent) av respondenterna är dock 19 år eller yngre; medelvärdet är 18,45 och medianen 18 år. Mot bakgrund av detta är det ändå relevant att jämföra med den yngre av grupperna.

6.2. ORO FÖR BROTT

Den andra och tredje frågeställningen berör oro för brott: "Är de elever som *inte* begår brottsliga handlingar oroliga för att utsättas för brott?" och "Är de elever som faktiskt begår brottsliga handlingar oroliga för att utsättas för brott?". Mer än en tredjedel av respondenterna uppger att de är oroliga för att utsättas för brott men det finns nästan ingen skillnad alls mellan de som begått brott och de som inte har det. Vi finner alltså inget stöd för frågeställningarna som rör oro för utsatthet för brott. Inte heller kön visar sig ha något anmärkningsvärt samband med oro för brott. Det visar sig däremot att *utsatthet för brott* har en påverkan på oro för att utsättas för brott: respondenter som *inte* utsatts för misshandel eller hot de senaste tolv månaderna är i större utsträckning oroliga för att utsättas för brott. Cramer's V visade 0,391 vilket är ett ganska starkt samband. Detta samband är statistiskt signifikant med ett Fisher's Exact-värde på 0,000, vilket betyder att slumpen inte kan ha orsakat sambandet. Detta betyder att oro för att utsättas för brott inte kan

förklaras med självrapporterad brottslighet som frågeställningarna tog upp, men en möjlig förklaring till oro för utsatthet för brott kan vara att man *inte* blivit utsatt för brott. Det är dock inte orimligt att detta skulle kunna förklaras med att de som faktiskt blivit utsatta för brott ofta också har begått brott själva, vilket diskuteras vidare i nästa kapitel, och därför är medvetna om de risker som ett kriminellt liv innebär. Det kan också vara så att detta stämmer överens med de resultat som Anita Heber kom fram till vid sin undersökning *Brottslingen som brottsoffer?*, vilken visade att brottslingar inte gärna talar om sin utsatthet, och i synnerhet inte då i termer som "brottsoffer" (Heber 2012, 185).

6.3. ROLLBLANDNING

Den första frågeställningen "Föreligger större risk att ha blivit utsatt för brott om eleven själv begått brottsliga handlingar?" kan nu besvaras att ja, så är fallet. De som begått brott rapporterar utsatthet för brott i större utsträckning än de som inte uppger att de begått något brott vilket tyder på att rollblandning som fenomen också existerar hos vissa ungdomar i Sverige. Som nämndes under Resultat kan vi dock inte utifrån materialet i denna studie uttala oss om huruvida respondenterna begått brott för att de utsatts för brott eller för att de utsatts för brott för att de begått brott men det finns onekligen ett samband mellan dessa variabler. National Youth Survey visar på ett liknande resultat: ungdomars involvering i avvikande handlingar ökar risken för att utsättas för brott (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 265). När det gäller rollblandning som det undersökts i denna studie kan dras paralleller rutinaktivitetsteorin och de två första av Lauritsen, Sampson och Laubs generella riskfaktorer för utsatthet för brott, nämligen demografiska faktorer och involvering i avvikande beteende (1991, 267). Den tredje och sista riskfaktorn är fysisk närhet till ett brottsligt område (*ibid.*, 269) och kan inte användas i denna studie då inga sådana variabler finns, eftersom geografisk plats inte på något sätt efterfrågades i enkäten. Vi återkommer strax till den första, demografiska faktorn. Den andra riskfaktorn - involvering i avvikande beteende - är av stor vikt i denna undersökning. Det är mot bakgrund av denna som stora delar av uppsatsen bygger på och sambandet mellan självrapporterad brottslighet och utsatthet för brott tyder på att denna riskfaktor faktiskt stämmer, vilket också tidigare forskning visat (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 265). Det är inte orimligt att anta att det är så att de utgör riskfria offer eftersom de kanske är motvilliga till att "tjalla", dvs. berätta för föräldrar, lärare eller polis om de blivit utsatta. Av de respondenter som rapporterat utsatthet för brott *och* egen

brottslighet har 0 elever av 9 anmält brottet de utsattes för till polisen. Av de respondenter som utsatts för brott men inte begått brott har hälften (5 av 10) anmält händelsen till polisen. Dessa data stöder Sparks teori om att kriminella är mindre anmälningsbenägna än konforma och därför som sagt kan utsättas för en högre risk att utsättas för brott då det är mer riskfritt att göra kriminella till offer.

Det går inte utifrån den data som samlats in utesluta att sambandet som rör rollblandning skulle kunna bero på bakomliggande faktorer, vilket riskheterogenitetsprincipen föreslår. Detta skulle innebära att både utsatthet för brott och kriminalitet påverkats av andra faktorer men råkar samvariera (Berg et al. 2012, 4). Vi kan dock inte heller säga med säkerhet att heterogenitetsprincipen skulle kunna förklara samvariationen bättre än rutinaktivitetsteorin i detta fall, vilket också stärks i och med det faktum att den förra motbevisats av forskare (ibid., 5). Det finns trots allt ett ganska starkt samband mellan kriminalitet och utsatthet för brott, vilket bäst förklaras med rutinaktivitetsteorins andra riskfaktor: involvering i kriminalitet.

Diskussionen kring den fjärde frågeställningen "Finns det ett samband mellan att ha varit utsatt för brott och umgänge med kriminella?" kopplas även den till rutinaktivitetsteorin. Den demografiska riskfaktorn baseras på homogamiprincipen som bygger på att risken för att utsättas för brott ökar om man umgås med personer ur kriminella grupper (Lauritsen, Sampson & Laub 1991, 267-268). Resultatet av denna undersökning visade att så inte var fallet: respondenter som uppgett att de umgås med kriminella har i en nästintill obefintligt större omfattning rapporterat utsatthet för brott, vilket betyder att vi alltså inte kan anta att mothypotesen är sann. Det finns alltså inget samband mellan dessa variabler och vi finner därför inget stöd till den del av rutinaktivitetsteorin som förklarar att en ökad risk för utsatthet kan bero på att man umgås med kriminella personer (ibid., 268).

6.4. PREVENTION

Hur rutinaktivitetsteorin kan användas i förebyggande syfte diskuterades ovan men är värd att ta upp igen: genom eliminera några av de tre brottsbejakande element som utgör rutinaktivitetsteorin - exempelvis genom att sårbara objekt skyddas, att antalet och kvaliteten på kapabla väktare ökas samt att utbilda människor om situationer i vilka risken att utsättas för brott är stor – kan risken för utsatthet för brott minska (Tewksbury & Ehrhardt Mustaine 2010, 188). Att sprida den information som är resultatet av denna enkätundersökning skulle kunna användas för att förebygga dels utsatthet för brott men också oro för utsatthet för brott.

Utsatthet för brott visar sig alltså samvariera med kriminalitet vilket betyder att om man inte engagerar sig i brott så bör också risken att utsättas för detsamma minska. Vetskapen om detta kan därmed också rendera en lägre nivå av oro för brott: om du inte är kriminell så är risken mindre att du kommer utsättas för brott!

6.5. FRAMTIDA FORSKNING

Rollblandning är något som intresserat mig under mycket lång tid. Syftet med uppsatsen var främst att lyfta frågan om rollblandning och väcka ett intresse för något som skulle kunna utvecklas till en viktig del av förståelsen för utsatthet för brott och oro för brott. Mot bakgrund av både ekonomisk och tidsmässig begränsning blev denna undersökning småskalig, men jag skulle gärna se en landsomfattande forskning (dvs. ett slumpmässigt urval som kan generaliseras över hela landet) om rollblandning – vilket skulle kunna lösas smidigt om självrapporterad brottslighet exempelvis kunde integreras som en del av den Nationella Trygghetsundersökningen.

Framtida undersökningar skulle också med nytta kunna inbegripa variabler som kan kopplas till den tredje riskfaktorn för rutinaktivitetsteorin - fysisk närhet till kriminella områden – för att till fullo kunna undersöka teorins tillämplighet till rollblandningsfenomenet i Sverige. Vidare skulle en longitudinell design kunna användas för att avgöra det kausala förhållandet mellan brottslighet och brottsutsatthet (Bryman 2011, 69), vilket avsevärt skulle öka förståelsen för hur rollblandning fungerar.

6.6. SLUTORD

Jag skulle vilja rikta ett stort tack främst till de elever som besvarat enkäten men inte minst också deras mentorer som förstod vikten av denna undersökning och lät mig besöka klasserna. Utan er hade denna studie inte kunnat genomföras. Tack!

7. REFERENSLISTA

Abrahamsson, A. (2015). Misstänkta bröderna skrev till dödsoffren. *GT*, 9 mars. <http://www.expressen.se/gt/misstankta-broderna-skrev-till-dodsoffren/>

Berg, M., Stewart E., Schreck C. & Simons R. (2012). The victim-offender overlap in context: examining the role of neighborhood street culture. *Criminology*, 50(2).

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2 uppl. Malmö: Liber AB.

Djurfeldt, G., Larsson, R. & Stjärnhagen, O. (2010). *Statistisk verktygslåda 1 - samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur AB

Frenzel, A., Wallin L., Hvitfeldt T. & Irlander Strid, Å. (2015). *Nationella trygghetsundersökningen 2014: Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. (Brå Rapport 2015:1). Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Heber, A. (2008). En guide till trygghetsundersökningar om brott och trygghet. Rapport/Tryggare Mänskligare Göteborg: 36. Göteborg: Rådet Tryggare och Mänskligare Göteborg.

Heber, A. (2012). Brottslingen som brottsoffer? I Heber, A., Tiby, E. & Wikman, S. (red.) *Viktimologisk forskning: Brottsoffer i teori och metod*. Lund: Studentlitteratur. ss. 179-199.

Lauritsen, J. L., Sampson, R. J. & Laub, J. H. (1991). The link between offending and victimization among adolescents. *Criminology*, 29(2). ss. 265-292.

Malmgren, K. & El-Mochantaf, C. (2015). De två misstänkta ska ha hämtats av offren. *GT*, 10 mars. <http://www.expressen.se/gt/de-tva-misstankta-ska-ha-hamtats-av-offren/>

Micic, M., Olsson, S. & Lindberg, S. (2015). Flickvännen om mördade Alaa, 21: "Finaste ängeln". *Aftonbladet*, 8 mars. <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20431926.ab>

Psychic Science. Random number generator & checker.
<http://www.psychicscience.org/random.aspx> Hämtat: [2015-02-13]

Roxell, I. (2006). Betydelsen av anonymitet, kontext och bortfall vid självrapportundersökningar. I Roxell, L. & Tiby, E. (red.) *Frågor, fält och filter: Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur. ss. 149-174..

Sandström, G. (2015). GW om trippelmordet: "Klart det var planerat". *GT*, 9 mars.
<http://www.expressen.se/gt/gw-om-trippelmordet-klart-det-var-planerat/>

Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till kriminologi*. Lund: Studentlitteratur AB.

Sundell, A. (2010) <https://spssakuten.wordpress.com/2010/05/03/lasarfraga-skapa-index/> 2015-03-13

Tewksbury, R. A. & Erhardt Mustaine, E. (2010). Cohen, Lawrence E., and Marcus K. Felson: Routine Activity Theory. *Encyclopedia of Criminological Theory*. ss. 186-192.

Tiby, E. (2006). Ungas utsatthet och rädslor - med egna ord. I Roxell, L & Tiby, E. (red.) *Frågor, fält och filter: Kriminologisk metodbok*. Lund: Studentlitteratur. ss. 85-118.

8.1. BILAGA 1

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2- sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	11.229 ^a	1	.001		
Continuity Correction ^b	9.051	1	.003		
Likelihood Ratio	9.331	1	.002		
Fisher's Exact Test				.003	.003
Linear-by-Linear Association	11.128	1	.001		
N of Valid Cases	111				

a. 1 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.11.

b. Computed only for a 2x2 table

Tabell 5. Självrapporterad brottslighet x Utsatt för brott.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Phi	.318	.001
Nominal Cramer's V	.318	.001
N of Valid Cases	111	

Tabell 6. Självrapporterad brottslighet x Utsatthet för brott.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.075 ^a	1	.784		
Continuity Correction ^b	.000	1	1.000		
Likelihood Ratio	.074	1	.785		
Fisher's Exact Test				.788	.489
Linear-by-Linear Association	.075	1	.785		
N of Valid Cases	112				

a. 0 cells (0.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.50.

b. Computed only for a 2x2 table

Tabell 8. Självrapporterad brottslighet x Oro för brott.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Phi	.026	.784
Nominal Cramer's V	.026	.784
N of Valid Cases	112	

Tabell 9. Självrapporterad brottslighet x Oro för brott.

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	.714	1	.398		
Continuity Correction ^a	.103	1	.748		
Likelihood Ratio	.628	1	.428		
Fisher's Exact Test				.341	.341
Linear-by-Linear Association	.706	1	.401		
N of Valid Cases	88				

a. 1 cells (25.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.19.

b. Computed only for a 2x2 table

Tabell 11. Utsatt för brott x Umgås med kriminella.

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Phi	.090	.398
Nominal Cramer's V	.090	.398
N of Valid Cases	88	

Tabell 12. Utsatt för brott x Umgås med kriminella.

Det är viktigt att du svarar sanningsenligt. Kom ihåg - du är helt anonym och materialet kommer endast användas till denna uppsats. Ett stort antal enkäter lämnas ut och ditt svar kommer INTE kunna spåras tillbaka till dig! Kryssa för det alternativ som passar bäst - endast ETT alternativ per fråga. Skriv INTE ditt namn på enkäten.

Del 1:

1. Hur gammal är du? _____ år
2. Vilken genusgrupp tillhör du? Kvinna Man Osäker
3. Lever dina föräldrar ihop? Ja Nej
4. Känner du att du kan prata med dina föräldrar/någon förälder om allt?
Ja Nej
5. Känner du att du kan prata med någon annan vuxen?
Ja Nej
6. Har du någon/några nära vänner som du känner att du kan prata om allt med?
Ja Nej
7. Umgås du, eller har du de senaste 12 månaderna umgåtts med kompisar som du egentligen inte känner så väl, t.ex. en grupp eller ett gäng?
Ja Nej
8. Känner du dig osäker bland dina kompisar?
Ja Nej Ibland
9. Har du under de senaste 12 månaderna blivit utsatt för gruppträck? (dvs. känt dig tvingad att göra något bara för att dina kompisar gjort så eller sagt åt dig.)
Ja Nej

Del 2:

10. Är du eller har du någon gång de senaste 12 månaderna varit rädd/orolig för att bli utsatt för något av följande?

Hot? Ja Nej

Stöld? Ja Nej

Slag/sparkar/annat våld? Ja Nej

11. Har du någon gång de senaste 12 månaderna blivit utsatt för något av följande:

Hot? Ja Nej

Stöld? Ja Nej

Slag/sparkar/annat våld? Ja Nej

12. Om Ja, var skedde detta? Hemma Skolan Annan plats

13. Om du svarat Ja, på något av alternativen i fråga 11 (i del 3):

Anmälde du händelsen/händelserna till polisen?

Ja Nej

Del 3:

14. Har du någon gång under de senaste 12 månaderna gjort något av följande:

(Om fler alternativ passar, välj den situation som är skett flest gånger.)

Använt eller provat droger?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Sålt droger?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Slagit någon?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Snattat i en butik?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Klottrat?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Förstört någons egendom?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Stulit något?

Nej Nej, men kompis har Ja, ensam Ja, med kompis(ar)

Tack så mycket för Ditt deltagande!

Om Du har några frågor om enkäten, uppsatsen eller om kriminologi i allmänhet är Du välkommen att maila mig på: emma.dimblad0002@stud.hkr.se.